

“ТУНГАЛАГ ТАМИР” РОМАНЫ ӨВӨРМОНГОЛЫН УРАН ЗОХИОЛД ҮЗҮҮЛСЭН НӨЛӨӨ, АЧ ХОЛБОГДОЛ

Хөхмандалт*, МУИС

Abstract

The novel “Tungalag tamir” is one of the major works written by the famous Mongolian novelist Ch,Lodoidamba who was the recipient of two national awards. This novel is not only about how significant the history of Mongolian literature is, but also it has a significant impact on the 20,th century’s Mongolian film art. This paper mainly explores the development of the Inner Mongolian literature and its influence, which reflects the Mongolian society, customs and psychology of the people during the period of 1914-1921. At that time, Mongolian was fighting against the feudal aggression and turning into the democratic revolution status. During the period of 1921 to 1932, Mongolia was just exploring the new ways of development to become separate from capitalism.

“Tungalag Tamir” novel once was very popular among Inner Mongolian readers, therefore the novel is very impressive in those reader’s mind. At that period, the statements “zasagt hani tsahiur tomor” (Tsahiur Tomor from the Zasagt Khan province), “er hun er hundee hairtai” (man should love each other), “bayn itgeltiin huu hongor” (Son of the rich Itgelt) those roles in this novel has a deep influences from the aspect of the expression in process to writing. At the same time, this process promotes the understanding of Mongolian culture, the heroes and even the horse culture to the readers who lived in Inner Mongolia. All of these give the novel a very strong foundation in literature domain. In addition, the role of “Tsahiur” Tomor once told Khongor who is the son of rich Itgelt that “man should love each other” impressed every reader so much as well as it gives them strength by means of passing this pearls of wisdom mouth to mouth and even by means of writing.

Base on the exchange of culture information, the novel of “Tungalag tamir” has a significant influence not only in the Inner Mongolian, but also those chinese in Inner Mongolia. And that two kinds of edition (both Mongolian and Chinese) of this novel have an emphasized impact on the cultural communication between Chinese and Mongolia. And then the novel “Tungalag Tamir” revealed the Mongolian society, traditional lifestyle, even the nomadic culture to those who read it .

Түлхүүр үг

“Тунгалаг тамир” роман судлал, Өвөрмонголын уран зохиол, түүхэн роман судлал, харьцуулсан уран зохиолын судалгаа, уран зохиолын орчуулга

Удиртгал

“Тунгалаг тамир” роман бол Монгол улсын төрийн хошой шагналт, нэрт зохиолч Ч.Лодойдамбын гол бүтээлүүдийн нэг бөгөөд тус бүтээлээрээ хоёр дахь удаагаа төрийн шагнал хүртсэн юм. Уг роман нь Монгол уран зохиолын түүхэнд чухал нөлөө үзүүлснээр үл барам Монголын кино урлагт ч хүндтэй байр сууриа нэгэнт эзэлж, уншигч болон үзэгч олон түмний сэтгэлд гүнзгий шингэсэн тул XX зууны шилдэг монгол романаар шалгарч байсан билээ. Тус өгүүлэлд 1914-1921 оны хоорондох монголын нийгэм улс төр, монголчуудын аж амьдрал, хүн зоны сэтгэлийг тусган бичсэн “Тунгалаг тамир” романы Монгол улс болон ӨМӨЗО-ны соёлын харилцаанд үзүүлсэн хувь нэмрийг нь задлан шинжилж, монгол, хятад хос хэлээр

хэвлэгдсэн хэвлэлийн хүрээн дэх Өвөрмонголын уран зохиолын хөгжилтөд үзүүлсэн нөлөө, ач холбогдлыг шинжлэн судлах ажлыг хийсэн юм.

Судалгаанд нэн тэргүүнд түүхэн ба логик арга, бүтэц зүйн анализ, синтез, индукц, дедукцийн аргууд, жишин харьцуулах зэрэг, арга зүйн үндсийг удирдлага болгон ашигласан болно. Энэ хүрээнд уг чиглэлээр судалгаа хийсэн эрдэмтэн судлаачдын бүтээлүүд болон эх зохиолуудыг үндсэн хэрэглэгдэхүүн болгон ашиглав.

а. “Тунгалаг тамир” нь XX зууны шилдэг монгол роман

Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын (тухайн үеийн нэрээр) нэрт зохиолч Ч. Лодойдамба нь 1971 онд төрийн шагнал

* 920321387@qq.com

хүртсэн “Тунгалаг тамир” гэдэг түүхэн романдаа Тамирын голын сав нутагт өрнөж байгаа үйл явцаар жишээ болгож, XX зууны эхний хориод жилийн Монголын ард түмний амьдрал тэмцэл, нийгмийн байдал, улс төрийн нөхцөл, гадаад, дотоод харилцаа гэхчлэн олон талын хүчин зүйлийг өргөнөөр багтаан, оновчтой дүрслэн харуулжээ. (Лодойдамба, 1999:5) Зохиолын эхэнд «олноо өргөгдсөний дөрөвдүгээр оны зуны эхэн сарын нэгэн өдөр» (Лодойдамба, 1971:1) хэ мээсэн нь 1914 оныг тэмдэглэж буй хэрэг бөгөөд зохиолын төгсгөлд тэмдэглэгдсэн “мянга есөн зуун гучин хоёр оны намар” (Лодойдамба, 1971: 448) хүртэлх бараг хорь шахам жилийн хугацаанд өрнөсөн түүхэн үйл явдлыг уран зохиолын хэлбэрт системжүүлэн, XX зууны урлагийн үзэл санаанд гүнзгий хувь нэмрээ оруулсан социалист реализмын онол, арга зүйн үүднээс түүхэнд үүссэн бодит үнэн явдлаас үүсэж бүтсэн үнэн бодит байдал төрхийг уран зохиолын дүрээр амилуулан зохиомжилжээ.

«Тунгалаг тамир» романд бичигдсэн хорь шахам жилийн тухайн түүхэн нөхцөл байдалтай холбогдуулан юуны өмнө Нэгдүгээрт: 1914-1921 он хүртэлх цаг хугацааг гадаад, дотоодын хар шар феодалын эзэрхэг ноёрхолтой тэмцэн ардын хувьсгалаар байгуулагдсан үндсэн хуульт эзэнт төрийн эрхийг тогтоосон цаг үе, Хоёрдугаарт: 1921 оноос 1932 он хүртэлх цаг хугацааг хөрөнгөтнийг түшиглэхгүйгээр хөгжлийн замыг эрэлхийлж, хөрөнгөт ёсыг алгасан нийгэм журмын замыг хайж, нийгэм журмаар улс төр барихыг ухуулсан цаг үе гэж бүдүүвчлэн хувааж болно (Ван Мин, 2010: 1). Энэхүү цаг хугацааны учрыг зохиогч бүтээлдээ дүрслэгдсэн нэг зуун гучаад баатрын харилцан адилгүй зан төрх, хувь заяаг өгүүлэх замаар дэлгэн үзүүлэв. Үүнийгээ тус романы төгсгөлийн үгэнд «гурван үеийн хүний шинж төрх, үзэл санаа, хувь заяаг дурайлган харуулж байна» (Лодойдамба, 1971: 453) гэж товчлон өгүүлжээ.

Энд өгүүлж буй нэгдүгээр үеийнхэн гэдэгт хамжлагат нийгмийн харанхуй ёс, бурхан шашны бурангуй номлолд доройтон мансуурч, мухар сүсэгт мунхран, амьдралын сайн сайхныг хойт насандаа даатган залбирч, энэ төрлийнхөө зовлон зүдгүүр, уй гашууг хүлцэн наманчилж яваа Должин, Хишигт, Ням, Галсан нарын дүр, хоёрдугаар үе гэдэгт тэмцэл бол нүгэл биш буян, хөдөлмөр бол там биш жаргал мөн гэсэн хувьсгалын бүрэн дуугаар олон зуун жилийн шарын шашин, мухар бишрэлийн амтат зүүднээс сэргэж, жанжин Сүхбаатар тэргүүтэй хувьсгалын удирдагчдын зарлиг тушаалаар

итгэл зориг, эв нэгдлээ болгосон Эрдэнэ, Хуяг, Дорж, Дулмаа нарын дүр, гуравдугаар үе гэдэгт хувьсгалын хэргийг залгамжлан авч, гүнзгийрүүлэн шинэ нийгмийг цогцлон байгуулах шинжлэх ухаан, шинэ цагийн төрөлжсөн мэргэжлээр улс гэр, нийгэм, хүн ардын амьдралын хувь заяаг аварч өөрчлөхийг түүхийн явцаар хүлээхийн хамт үүргээ гүнзгий мэдэрч байгаа Бат, Жаргал, Солонго нарын дүрээр нэгд нэгэнгүй илэрхийлэн бүтээжээ (Мандал 1988 : 24).

Үүнээс бид тус романд Монгол улсын ард түмний зүгээс феодал хүчний эсрэг эрс тэмцэл явуулж, Орос улсын арван сарын (октябрийн) хувьсгалын нөлөөгөөр эрх чөлөөт тусгаар тогтнолоо сэргээж, туурга тусгаар бүгд найрамдах улс болсноо тунхаглахаар тэмцсэн бүх явцыг багтаан бичсэнийг мэдэж болно.

«Тунгалаг тамир» романд нийтдээ 130-аад дүр байдаг боловч уг зохиолын зохиомжийн төвд амилан бүтээгдсэн зохиолын гол дүрүүд болох гурван үеийн төлөөлөл болсон 20 орчим хүний дүр байдаг. Зохиогчоос эдгээр олон харилцан адилгүй дүр төрхийг бүтээхээр дамжуулан тухайн үеийн цаг төрийн байдал, нийгмийн тэмцэл, ард түмний амьдралын түүхийг тодруулан өгүүлж, Монгол улсын нийгмийн зөрчил мөргөлдөөн хурц ширүүн байсан цаг үед амьдарч асан янз бүрийн давхаргын хүн ардын сэтгэлгээний хувиралт, түүний дотроос хатуу чанга тэмцлийн дүр зургийг дэлгэн илчилжээ.

Энэхүү содон бүтээл нь хэл, соёлын талаар судалгааны чухал ач холбогдолтойгоор үл барам Монгол үндэстний түүхийн судалгааны хувьд ч ашиглаж болмоор тун чухал ач холбогдолтой болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй юм. Тийм болохоор энэ романыг “XX зууны шилдэг монгол роман” мөн хэмээн монголын уран зохиол судлаач эрдэмтэд дуу нэгтэйгээр хүлээн зөвшөөрчээ.

б. “Тунгалаг тамир” роман босоо монгол бичгээр хэвлэгдсэн нь

1977 онд босоо монгол бичгээр хөрвүүлэгдэн өвөрмонголын олон түмэн уншигчийн оюуны хүртээл болж чаджээ. Босоо монгол үсгээр анх удаа хэвлэгдсэнээс хойш энэхүү роман зургаан удаа хэвлэгджээ (Хосбаяр, 2007: 23). Хэвлэгдэх удаа бүрийн хэвлэгдсэн тоо нь харилцан адилгүй боловч тухайн хэвлэлт болгондоо уншигчдын захиалгын тоонд тулгуурлаж гаргасан төлөвлөгөө ёсоор хэвлэгдсэн учраас тэр даруйдаа тараагдан дуусчихдаг. Юуны урьд энэхүү тооны бүртгэлээс авч үзвэл «Тунгалаг тамир» роман

нь Өвөрмонголын уншигчдын сэтгэл зүрхэнд гүн хоногшиж, нэгэн үе “Тунгалаг тамир”-ын “халуурал” болох хэмжээнд нэгэнт хүрч байсныг тэмдэглүүштэй. Энэхүү сонирхолтой үйл явцын хүрээнд “Засагт ханы цахиур Төмөр”, “Эр хүн эр хүндээ хайртай”, “Баян Итгэлтийн хүү Хонгор” гэхчлэн зохиолын баатрын нэрсийг нь орлуулан өөрийгөө өгүүлж, түүх соёл, баатар эрс, адуу малаараа бахархсан хүмүүс болцгоохын зэрэгцээ өвөрмонголын уран зохиолд “Тунгалаг тамир” гэх романыг бат бэх байр суурьтай болгон бэхэлжээ.

Нэн онцгойлон “цахиур” Төмөрийн зүгээс Итгэлтийн хүү Хонгорт хэлсэн «эр хүн эр хүндээ хайртай» (Лодойдамба, 1971: 10) гэх үг уншигчдын сэтгэл зүрхэнд гүн сэтгэгдэл төрүүлж, ид хүч, сэтгэл итгэлийн тэнхээ авч буй мэт амнаас ам дамжин яригдаж, бичгээс бичиг дамжин бичигдэх болжээ.

“Тунгалаг тамир” түүхэн романыг Өвөрмонголд босоо монгол бичгээр хэвлэн түгээсний дараагаар Өвөрмонголын уран зохиолын яс чанар, нэн ялангуяа романы бичлэгийн арга хэлбэр, үзэл бодлоо илтгэх арга зарчмын хувьд мэдэгдэхүйц ахиц өөрчлөлт гарсныг утга зохиолын түүхийн судалгаа баттай гэрчилж чадна.

Соёлын хувьсгалын үед соёл түүх, язгуур урлаг, уламжлалт амьдралын үзэл бодлоо хэрэглэж үл болох дарамтад дарлагдаад дөнгөж сая эрх чөлөөгөө олж байсан өвөрмонголчуудад “Тунгалаг тамир”-ын бичлэгийн хэлбэр, жич үзэл санаа нь өвөрмонголын зохиолчдын үзэл бодлыг түргэн чөлөөлж, сэтгэхүй урлагийг нь баяжуулж, амьдрал, улс төр, нийгмийн шахалтад өртөлгүй чөлөөтэй сэтгэн бодолхийлж зохиол бүтээлээ системтэй туурвих замыг зохих хэмжээнд нэмэгдүүлжээ. “Тунгалаг тамир” романаар Монгол улсад дөрвөн ангит кино бүтээж (Вен Ин, 2013: 43), “Тунгалаг тамир” хэмээх романыхаа нэртэй ижил нэртэйгээр урлагийн байгууллагуудын тогтолцоогоор дамжин цацагдсан нь Өвөрмонгол уншигчдын хүсэл сонирхлыг татаж, киног нь ахин дахин үзэхийн хамт түг түмэн уншигчдыг дахин нэг удаа “Тунгалаг тамир” романыг сонирхон уншихад хүргэжээ.

Иймээс “Тунгалаг тамир” романы Өвөрмонгол уншигчдын оюуны эрэлт хэрэгцээг хангаж, хүсэл сонирхлыг татсан, жич эрдэмтэн судлаачдын судалгааны үр дүнгүүдээс ч харсан, аль эсхүл “Тунгалаг тамир” киноны урлагийн үнэ цэнэ, үүрэг, ач холбогдлоос ч дүгнэн үзэхэд, “Тунгалаг тамир” роман

нь Өвөрмонголын уран зохиолд багагүй хэмжээний түлхэц үзүүлж, Өвөрмонголын романы туурвилтыг шинэ шатанд гарахад ихээхэн нөлөө үзүүлсэн гэж хэлж болох юм.

в. “Тунгалаг тамир” роман Хятад хэл дээр хэвлэгдсэн нь

Монгол улсын орчин үеийн уран зохиолын шилдэг бүтээлүүд нь анх хорьдугаар зууны тавиад оноос эхлэн Хятад хэлнээ орчуулагдаж эхэлжээ. Ингээд 1955–1965 оны хоорондох богинохон арван жилийн хооронд роман, жүжиг, яруу найргийг багтаасан нийт 20-иод бүтээл хэвлэгдсэнээр Монгол улсын уран зохиолын Хятад орчуулгын оргил үеийг бий болгожээ. (Вен Ин, 2005: 5) Алдарт орчуулагч Вен Жүн Ге “Тунгалаг тамир” романыг 1984 онд хятад хэлэнд орчуулжээ.

Хятад хэлэнд орчуулсан “Тунгалаг тамир” роман нь Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хорооноос хэвлүүлэн тараагдаж, тоо хэмжээний хувьд 8700 иж бүрэн ботид хүрсэн байна (Вен Ин 2013: 43).

Хэдий чинээ олон үндэстний хүртээл болох тусам төдий чинээ дэлхийн хэмжээнд хүрдэг нь илэрхий зүйл. Яг энэ үүднээс үзвэл, “Тунгалаг тамир” роман нь монгол үндэстний жирийн байгаль орчин, нутаг усанд ердийн байдлаар өрнөж байгаа уламжлалт нүүдлийн соёлд суурилсан учраас Монголчуудын ажил амьдралдаа зохицуулан бүтээсэн зан үйлийн ариун дээд ёс суртахууныг илэрхийлэн харуулж, тухайн цаг үеийн нийгмийн амьдралыг хүүрнэн өгүүлсэн учраас Монгол соёлын агуулгаар туйлын баялаг байдаг.

Тэр тусмаа “Тунгалаг тамир” романд маш олон ардын дуу, зүйр үг, хэлц үг, үлгэр домог зэргээс гадна Монгол үндэстний уламжлалт зан үйлийн ёс горим, эмх цэгцийг бодит амьдралд уялдуулан дараалуулж уран яруугаар хүүрнэжээ.

Тухайлбал, “Цахиур” Төмөрийн цаг үргэлжид дуулж, морины нуруун дээр дууны ид шидээр аяны ядаргаагаа гаргадаг “Эрдэнэ засгийн унага” бол Монгол ардын уртын дууны нэг бөгөөд эр хүний хүчин зоригийг хөвчилж, амьдралын сайн сайхныг бэлгэшээсэн энэхүү дуу “Тунгалаг тамир” романд эхлэлээсээ төгсгөл хүртлээ тууштай өгүүлэгдсэн байдаг. Нөгөө талаар, “Тунгалаг тамир” романд илэрсэн газрын нэр, амьдрал ахуйд илрэх эд хэрэглэл, хэрэг учрын нэрийдэл, мал ахуй, амьтан араатны дуудлага шинж, тэрчлэн зохиолын баатруудын нэр гэх зэрэг нэлээд олон төрөл зүйлийн талаарх дүрслэл, мэдээлэл нь нэгэн соёлын системийг бий болгож байгаагаараа бүхэлдээ тус зохиолыг

судалж болох салбар судалгааны хандлагыг өөртөө агуулахад хүрсэн гэж үзэж болно.

Харин уг романыг хятад хэлэнд буулгасан нь Монгол үндэстнийхээ зан заншил, ёс суртахууныг амьдралын явцдаа ойлгож суралцсаны хүчинд хоёр өөр соёлын харилцан адилгүй шинжүүдийг оновчтой үг хэллэг, нэр томъёо, зан үйлүүдээр дамжуулан илэрхийлж чадсанаараа “Тунгалаг тамир” романы хэл хэллэг, утга агуулгыг дээд зэргийн мэдрэмжээр амьдлаг орчуулж, Өвөрмонголын, улмаар Дундад улсын түг түмэн уншигчдад амжилттай хүргэж чаджээ.

Орчуулагчийн ажил бол зөвхөн үг хэллэгийг махчлан орчуулж, цэг тэмдэг, язгуур дагаврыг зөв оновчтой хэрэглэвэл болчихдог ажил биш юм. Орчуулга нь соёл хоорондын харилцаанд ямар нэгэн өө сөв гаргалгүй нэг үндэстний соёл боловсрол, амьдрал тэмцлийн үзэл санааны хандлагыг язгуур чанараар нь өөр бусад үндэстний уншигч түмэнд хүргэх явдал бөгөөд энэ нь орчуулагчийн ажлын утга учир атал чухал чанар мөн (Ли Зай Ду, Мэн ЖүЮан 2005: 591). Орчуулгын явц дунд соёлын хоёр өөр тогтолцооны хоорондох зөрөө үүсэхээс гадна тэдгээрийг тэмдэглэн илэрхийлдэг хэл ярианы зөрөө, үг хэллэгийн дэс дарааны хувьд ч ялгаа зөрөө үүсдэг юм.

Орчуулагчаас “Тунгалаг тамир” романыг орчуулахдаа хэл хэллэг, зан заншил, амьдрал ахуй, соёл боловсролын харилцаан дахь саад бэрхшээлийг нэгд нэгэнгүй даван туулж, Өвөрмонголын уран зохиолын Хятад хэлний хэрэглээг ч шинэ шатанд ахиулсан төдийгүй Дундад улсын монгол зохиолчдын хятадаар илэрхийлэх явцад хүндрэл учруулж буй хэл хэллэг, соёл боловсролын асуудлуудыг дөхөм дөт, амьдлаг дүрслэх арга замыг баяжуулж байгаараа чухал ач холбогдолтой юм.

г. “Тунгалаг тамир” романы Өвөрмонголын уран зохиолд үзүүлсэн голлох нөлөө, ач холбогдол

Монгол улсын алдарт зохиолч, соёлын гавьяат зүтгэлтэн, төрийн хошой шагналт Ч. Лодойдамба гуай Тамирын голын хөвөөндөө үе үеийн турш амьдарсан малчин түмний амьдрал ахуйд суурилж, Тамирын хөндийд, түүгээр дамжуулан нийт Монгол улс даяарт болж буй нийгэм-улс төр, ахуй амьдралын хувьсалт өөрчлөлтийг илэрхийлэн өгүүлж, улс төр, нийгэм амьдралын зөрчил мөргөлдөөнийг нэгд нэгэнгүй уран зохиолын дэг маягт урлагжуулан “Тунгалаг тамир” романаа туурвин бүтээжээ.

“Тунгалаг тамир” романд үндэстний шинж

ба орон нутгийн онцлог шинжийг ил тод илрүүлэн гаргасан юм. Монголын уламжлалт “сайн эр”-ийн дүр ба өвөрмөц зан үйлүүд, Монгол үндэстний уламжлалт ёс заншлыг илрүүлэн гаргасан төдийгүй нүүдлийн соёл иргэншил, мал аж ахуйн амьдралаас урган гарсан олон хэвшмэл хэллэг, хэлц үг, ардын дуу, шүлэг, ерөөл магтаалыг багтаажээ. Босоо монголд хөрвүүлэгдэн хэвлэгдсэнээсээ гадна “Тунгалаг тамир” роман эдүгээ нэгэнт гадаадын найман хэлээр орчуулагдахын хамт “Тунгалаг тамир” гэсэн нэр бүхий гурван анги киног романы агуулгын дагуу найруулж нийтийн хүртээл болсон билээ. Тус зохиол нь Монгол улсын ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын уран зохиолын сурах бичигт сонгогдон орсон зэрэг мэдээ сэлтээс тус романы уран зохиолын хүрээнд болоод судалгаа шинжлэлд үзүүлсэн үнэ цэнэ буюу хувь нэмрийг зохих хэмжээгээр харуулна.

“Тунгалаг тамир” роман Өвөрмонголын уншигчидтай анх золгосноосоо аваад өнөөдрийг хүртэл уншигчдын хүсэл сонирхлыг татаж, оюуны эрэлт хэрэгцээг хангасаар байна. Өвөрмонголчуудын дунд “Тунгалаг тамир”-ын уншилт хийх, “Цахиур” Төмөрөөр бахархах сэтгэгдэл өнөөг хүртэл үргэлжилсээр байгаа юм. Нүүдлийн соёл иргэншил, бэлчээрийн мал аж ахуйгаас үүдэн тогтсон амьдралын соёл, онцлогт суурилж, уламжлалт зан заншлыг дэлгэн үзүүлээд мал аж ахуй, тал нутгийн энгүүн амьдралыг зураглан бичсэн болохоороо Өвөрмонголын уран зохиолын хөрсөнд ч удаж төдөлгүй дэлгэрэн тархаж, соёлын үр шимээ харамгүй түгээсээр уншигчдын сэтгэл зүрхэнд гүнээс гүн үндэслэжээ.

“Тунгалаг тамир” романаас хойш Өвөрмонгол уран зохиолчдын түүхэн сэдэвт роман, “сайн эр”-ийн дүр төрхийг бишрэн магтсан сэдэвтэй, шарын шашны нөлөө тусгалыг шүүмжлэн илчилсэн агуулга бүхий Өвөрмонголын нийгмийн амьдралын зөрчил мөргөлдөөн, чөлөөлөлтийн үеийн цаг төрийн сэдэв бүхий роман зохиолууд удаа дараагаар зохиогдон уншигчдын гар дээр хүрэх болжээ.

“Тунгалаг тамир” роман нь Өвөрмонгол зохиолчдын бүтээн туурвихуйн сэтгэлгээг чөлөөлж Өвөрмонгол уншигчдын талархлыг хүлээсэн төдийгүй эрдэмтэн судлаачдын судалгааны ажлын үр дүн, аль эсхүл “Тунгалаг тамир” киноны урлагийн үнэ цэнийг тусгайлан авч үзсэн ч “Тунгалаг тамир” роман нь Өвөрмонголын уран зохиолд бага бус хэмжээний нөлөө үзүүлж, Өвөрмонголын романы төрлийн бүтээл туурвилтад чухал түлхэц үзүүлжээ.

Дүгнэлт

“Тунгалаг тамир” романыг 1984 онд хятад хэлэнд орчуулан хэвлэсэн явдал нь Дундад болон Монгол хоёр улсын соёлын солилцооны түвшинг нэгэн алхам ахиулан урагшлуулж, Монгол уран зохиолын орчуулгын болон хэл зүйн бусад саад тотгорыг хэрхэн даван туулах үлгэр жишээ болж өгсөн. Уран сайхны орчуулгын онол, арга зүйн асуудалд ч багагүй хэмжээний ахиц дэвшлийг авчирчээ.

Монгол үндэстний өвөрмөц онцлог бүхий зан заншил, ёс суртахуун, нүүдэл суудал, мал ахуй, хувцас хунар, эд хэрэгсэлтэй холбогдох нэр томъёо, газар усны нэрийдэл, мал амьтдын нас зүс заасан үгсийг жинхэнэ агуулгаар нь үзүүлснээр монголчуудын амьдралын баялаг сайхан, нийгэм түүхийн зөрчилдөөнт үеийн хурц ширүүн байдлыг илчлэн тусгаж чаджээ.

Соёлын харилцааны үзэл санааны үүднээс авч үзвэл “Тунгалаг тамир” романы Өвөрмонгол дахь Хятад, Монгол хос хэвлэл нь цөм уншигчдын таашаалыг нэгэнт олж, Өвөрмонголын монгол, хятад хос хэлэн дэх зохион бүтээлт, улмаар Өвөрмонголын уран зохиол дахь романы хөгжил хувьсалд үнэт туршлага болж чадсанаараа чухал ач холбогдолтой юм. Монгол, хятад хос хэлний “Тунгалаг тамир” роман нь Дундад болон Монгол хоёр орны соёлын солилцоонд зохих хувь нэмэр үзүүлсэн төдийгүй Монгол үндэстний нийгэм, амьдрал ахуй, нүүдэл соёлын өвөрмөц онцлогуудыг эергээр хүлээж авах соёлын үнэлэмжид чухал нөлөө үзүүлжээ.

Ашигласан материал

- Лодойдамба, Ч. (1980). *Тунгалаг тамир*. Хөххот: Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хороо
- Ван, Мин. (2010. №39). Монгол улсын орчин үеийн уран зохиолын орчуулгын дунд оршиж буй асуудлын тухай. *ӨМБИС-ийн нийгмийн шинжлэх ухааны эрдэм шинжилгээний сэтгүүл*. Хөх хот
- Лодойдамба, Ч. (1971). *Тунгалаг тамир*. Улаанбаатар: Монгол улсын хэвлэлийн хороо
- Мандал, А. (1988). “Тунгалаг тамир” дахь Итгэлтийн дүр. *ӨМУБДС-ийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл*. Хөх хот
- Хосбаяр. (2007). Ч.Лодойдамба ба түүний зохиол бүтээлийн тухай. *Докторын зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл*. Хөх хот
- Вен Ин. (2013) “Тунгалаг тамир” романы Хятад орчуулгын ололт, амжилт. *БХҮИС-ийн*

- эрдэм шинжилгээний сэтгүүл*. Хөх хот
- Вен Ин. (2005). “Тунгалаг тамир”-ын соёлын бүтцийг шинжлэх нь. *“Дундад улсын монгол судлал” сэтгүүл*. Хөх хот
- Ли Зай Ду, Мэн Жу Юан. (2005) *Дундад улсын орчуулгын соёлын түүх*. Бээжин: Бээжингийн их сургуулийн хэвлэлийн хороо